

ook als dansstudio, zij het in een onconventionele omgeving; niet meer dan een kleine kantoorruimte zonder rechtstreeks daglicht.

Maar Stuart ging dieper in op de relatie tussen kunst en wetenschap. De onderzoeksvraag draaide rond de verhouding tussen het dansende lichaam en de technologie, in haar gedaantes van o.a. genetische manipulatie, dataverwerking, digitale beeldmanipulatie en vertaalmodules. Eerder dan 'het werken met' die technologieën stond het 'verwerken van' centraal: hoe kan het lichaam zelf antwoorden, voorbij simplistische en ontoereikende imitaties van andere media? Het laboratorium was dus niet enkel een plek, maar eveneens een methode – de term 'onderzoek' in de context van choreografie verkreeg een zelden geziene letterlijkheid. Hoe consequenter Stuart met 'onderzoek' omgaat, steeds met het oog op de choreografische en theatrale realisatie ervan, hoe meer geloofwaardigheid ze aan deze cross-over verleent. De precisie van de arbeid reduceert het gevaar dat het laboratorium en de wetenschappelijke activiteit louter geësthetiseerd worden tot een retorische operatie.

Een centrale vraag in *Laboratorium* was die naar de topografie van het lab. Waar is het, wat is de ruimte van het laboratorium? Het lab is meer dan een verzameling onderzoeksmethoden, want het koppelt die aan een specifieke ruimte. Volgens filosofe Isabelle Stengers is dat essentieel een gesloten plaats. Over de graad van materialiteit van die ruimte bestaat minder eensgezindheid. Bioloog en filosoof Francisco Varela verdedigt het concept van een subjectief laboratorium dat bestaat uit een vorm van meditatie, een gesloten ruimte die overal transporteerbaar is: het draagbare laboratorium. Bruno Latour twijfelt aan de transporteerbaarheid van het laboratorium. Faal je niet altijd als je een experiment op een andere plek of in een ander tijdvak wil herhalen? Fysieke en culturele factoren spelen ook, of zelfs, in de gesloten ruimte een fundamentele rol, maar worden echter pas door de verplaatsing zichtbaar.

Het transport van het laboratorium kan ook creatief aangewend worden. In de zes Europese plekken waar *Highway 101* opgevoerd werd, ging de voorstelling telkens weer een nieuwe dialoog aan met een andere architectuur, andere medewerkers en een andere culturele context. Het resulteerde in fundamenteel verschillende voorstellingen met een nieuwe structuur. Tegelijk liep een sterke conceptuele en visuele draad doorheen het hele project, hetgeen zich uitte in recurrente scè-

nes, thema's en motieven, die tot op het niveau van de individuele beweging hergebruikt werden, met totaal uiteenlopende resultaten. Stuart heeft haar lab op transport gezet en is de basisopzet van haar onderzoek systematisch in andere contexten gaan variëren, met soms verbluffend resultaat. Zo wordt het gesloten laboratorium een netwerk. Het hedendaagse wetenschapslab beperkt zich ook steeds minder tot fysiek unieke locaties, maar wordt een uitdijende architectuur met het internet als ruggengraat, waarbij onderzoekers op verschillende plaatsen en in uiteenlopende onderzoekscontexten met een centrale verzameling data aan de slag gaan.

Het laboratorium is dan wel niet langer een unieke fysieke plek, dit maakt het nog niet tot een open ruimte. Binnen het dansveld is het laboratorium populair omdat het tijd vrijmaakt om ideeën te ontwikkelen, vrij van productiedwang. De organisaties die dit mogelijk maken voelen zich meestal toch verplicht om daar een openbaar staartje (een 'toonmoment') aan te breien, om hun publiek te bewijzen dat er wel degelijk en op een interessante manier gewerkt wordt. De status van dit staartje is echter erg onzeker, want het lab is juist gesloten om zijn kwetsbaarheid te beschermen. Binnen een traditioneel op een productie gericht repetitieproces is zo een toonmoment duidelijk intermediair. Je krijgt één en ander te zien, vergezeld van commentaar als 'we moeten er nog veel aan werken'. Een zeker ongemak en een vorm van bescheidenheid zijn in dit *format* ingebouwd: dit is slechts een tussenstap, het uiteindelijke resultaat is op komst. Het is een 'work-in-progress', een nog-niet-werk. Maar omdat het werk in het laboratorium een productonafhankelijk onderzoek is, kan de behoefte van de organisator tot misverstanden en een complicering van het onderzoekswerk leiden.

De toonmomenten van het *Highway-laboratorium* leden duidelijk onder deze onduidelijkheid. Op het einde van de twee weken onderzoek werden er in dezelfde nauwe ruimte vier korte toonmomenten georganiseerd. De vertoningen schipperden vertwijfeld tussen presentatievormen: het ging vaak bruusk over van een didactische geïllustreerde lezing naar een open repetitie, een improvisatievoorstelling of iets daartussen, hetgeen veel energie en aandacht vergde van spelers en toeschouwers. Men wilde immers een kijkje in het laboratoriumwerk bieden, niet enkel de resultaten ervan aanbieden, want die waren er

eigenlijk nog niet. De aanwezigheid van de toeschouwers bleek een te grote druk uit te oefenen op het kwetsbare werkproces.

De opening van het lab voor het publiek was nochtans een centrale vraag in het project *Laboratorium*. Zomaar deuren en ramen openzetten bleek in Stuarts geval niet goed te werken. De hele wereld kan onderwerp van onderzoek worden en iedereen zou er toegang toe moeten hebben, maar een sluisdeur blijkt onontbeerlijk. De oplossing voor dit probleem zou wel eens kunnen liggen in de *simulatie* van het laboratoriumwerk. De passages in de toonmomenten die het meest neigden naar een 'voorstelling' met improvisatie, muziek en uitleg, waren het effectiefst in het inzichtelijk maken van de methodes en thema's waarrond gewerkt was. Stuart en haar collega's waren daar echter niet tevreden mee omdat het dan theater werd, en niet meer het 'echte' labwerk was. *Laboratorium* en Bruno Latour organiseerden ook het 'theater van de bewijsvoering', een reeks reconstructies van historische laboratoriumsituaties, en dit model zou dit dilemma kunnen ontzenuwen. Stuarts gevecht met de openbaarheid van het laboratorium is een voorbeeld van wat Latour het probleem van 'het laboratorium van het laboratorium' noemt. Dat is een experiment waarbinnen de parameters van het laboratorium zelf expliciet aan bod komen – normaal krijgt het onderzoek zelf immers meer aandacht dan het lab waarbinnen het plaatsheeft. Misschien is dit theater de enige mogelijkheid om de incommensurabiliteit van beide niveaus te overwinnen, en de precariteit van het onderzoek te beschermen zonder het geheim te moeten houden.

Choreografie als werk, het lab als proces: Xavier Le Roy

Vandaag zijn vele wetenschappelijke labs verbonden aan de industrie, waarvan het heel wat structuren overneemt: serieuze productie, productiviteit, marktgerichtheid. Het lab behoudt zijn materiële en methodologische autonomie voor zover die nodig zijn om aan onderzoek te doen, maar wordt afhankelijk van andere belangen dan zuivere kennisverwerving. Men kan zich afvragen of de wetenschapspraktijk ooit aan dit ideaal heeft kunnen beantwoorden, maar het bepaalt wel nog sterk de figuur en de resonantie van het laboratorium: onafhankelijk onderzoek dat zijn eigen limieten en productievoorwaarden stelt en autonoom beslist wanneer en hoe de onderzoeksresultaten de beschermde ruimte verlaten.